

BUTLLETÍ

DE LA

INSTITUCIÓ CATALANA D'HISTORIA NATURAL

ANY 2.^{on}

BARCELONA, MARS-ABRIL DE 1902

NÚM. 9-10

Una excursió científica a la Serra Nevada

INTRODUCCIÓ

Entre les excursions científiques que s'han fet a la Serra Nevada, pot-ser que la darrera de totes, no tant en ordre de temps com en duració y mèrit, sigui la meva, realisada aquest any 1901. Ab tot, cedint a les instancies de molts amichs meus, he volgut consignar per escrit els resultats del meu viatge. Si l'INSTITUCIÓ CATALANA D'HISTORIA NATURAL admet en les planes del seu BUTLLETÍ la narració senzilla de ma tasca exploradora, hauré d'agrairli un nou obsequi als molts que tinch rebuts de la novella Societat. En retorn y com a mostra de mon afecte envers la mateixa INSTITUCIÓ—quals purs sentiments de catolicisme mereixen la cooperació de tots els que'ns interessem de debò per la prosperitat de la Patria—redacto aquest modest treball en nostra benvolguda llengua catalana.

I

PREPARATIUS

Havent tingut d'anar a la Cartoixa de Granada (1) per motius de ciencia, tant bon punt vaig arribarhi, el P. Rector me convidà a pendre part en una excursió que's projectava a la vehina Serra Nevada. Era'l dia 31 de Juny d'aquest any. En bona fe, no m'esqueyen pas molt les condicions ab que devia practicarse l'excursió, que sol ferse cada any per aquells

(1) És la Cartoixa una gran casa hont hi tè'l Noviciat y estudis de formació literaria la província de Toledo de la Companyia de Jesús. N'és Rector el P. Joan Granero, protector decidit de les ciencias, savi astrolech y que ha sigut provincial de la dita província.

turons de la tant famosa Serra; però'ls de casa m'esperonaren tant pera que fent un esforç m'aprofités de la bona ocasió que allavors se m'oferia, que, vençut a la fi per llurs instancies y convençut ensems per la força dels motius que'm proposaven, me vaig resoldre a escometre l'empresa a major gloria de Déu y avançament de la ciencia.

Més abans calia enténdrens ab els que volien portar a terme l'excursió. Eren tots persones digníssimes de la gentil Granada: catedràtics o metges els uns, propietaris y amichs benvolguts els altres, y tots ben dispoçats a complaure als demés y aleshores desitjosos de donar un color més científich a l'expedició, que en gran part havia de ser artística y recreativa.

A l'objecte, donchs, de posarnos d'acord, vaig anar a veure a D. Enrich Sánchez, persona molt distingida y ben conegut dels turistes. Per cert que tot parlant, parlant, vinguérem a tractar d'una altra expedició a Andalusia de l'entès entomòlech D. Napoleó Kheil, de Praga, en la qual li va succeir el cas següent: En certa població caçà un ortòpter molt estimat, que la gent de la terra'n diu *cigarrón*. Era especie rara. Ell, ab la deria de trobarne algun altre, l'ensenya a uns noys y els diu que per cada un que li'n portin els donarà cinch céntims. Quina n'has dita! A corre-cuita se'n van y en comencen a buscar fins a trobarne una munió que no'n volgueu més. Tot seguit se presenten al Sr. Kheil y li mostren a grapats els *cigarrones*. Y el pobre del naturalista, davant d'aquell bé de Déu que tant desitjava, se troba en un compromís per no tenir prou capital pera pagar els ortòpters que li duen. Comença a excusarse y a voler donar raons, y els bordegassos també a cridar y a dir que'ls havia enganyat. La cosa's posa seria, y el respectable Sr. Kheil no tingué millor medi que agafar els trastets y fugir de les pedres, que fins li feren sanch...

Més tornant a lo que dèyem, D. Enrich Sánchez me presentà a D. Albert Álvarez, de Cienfuegos, President del «Centre Artístich de Granada» y principal capdill de quasi totes les excursions que's fan a la Serra Nevada, ja siguin d'espanyols, ja d'estrangers. Aquest senyor la té recorreguda de cap a cap; posseix un bell tresor de mapes y plans que ell mateix ha dibuixat y té preses també fotografies de tot lo bo y millor. Fins compta ab una verdadera biblioteca d'impre-

sos que en diverses llengües tracten de la gegantina Serra, envers la qual ell sent tota la força d'una noble passió. Entre altres llibres que vaig fullejar, recordo ara'ls següents:

Jahrbuch des Kais. Kön. geologischen reichsanstalt, 28 Band, 1879.—*Geologische Skizze des Hochgebirgstheiles des Sierra Nevada in Spanien*, Von Dr. Richard von Drasche (mit 5 Tafeln).

La Sierra Nevada, par Luis de Rute. Paris, 1889.

Fins aquí tot sortia a pler. Però... primer desengany: D. Albert no podia pendre part en l'excursió. Segon desengany: aquesta devia ferse, segons lo projectat, per l'Agost, y encara pot-ser se desfaria. Allavors, agraint a D. Albert Álvarez, de Cienfuegos, sos bons oferiments, vaig resoldre ferla ab un germà de Religió. L'escullit fou el P. Genís Yáñez, catedràtich avuy d'Historia Natural al Col·legi de Sant Joseph a Vilafranca de los Barros (Badajoz), y bonament ens varem repartir el treball. Ell pendria vistes ab la maquineta fotogràfica y tindria l'encàrrech de cullir y preparar les plantes fanerògames; jo cuidaria de la part mineralògica y entomològica y de les plantes criptògames anomenades líquens.

Y, presos tots els meus arreus de naturalista, cap al cotxe, que ja'l corn ressona.

Ja som tots a dins. Se'n puja a cavall el postilló, fa petar les xurriaques, dringuen els cascabells, s'ouen els darrers adeu-siaus y ens dirigim a Órgiva.

Era'l dia de Sant Aleix, y el venturós pelegrí'ns volia guiar en nostre, diguemho aixís, pelegrinatge científich. A les onze de la nit del dimecres 17 de Juliol sortiem de Granada en un cotxe de l'empresa *La Victoria Alpujarreña*. Fieuvos de noms, per més triomfants que us semblin! Apilats com a sardines y sense poder aclucar els ulls passàrem la nit, y ab retràs, a les set del matí, arribàrem a Órgiva. Allí'ns va rebre D. Manel de la Torre, que'ns oferí casa franca.

II

EN LES ALPUJARRAS

Jo que volia sortir d'Órgiva lo més tard a les vuit, després de dita missa y d'haver esmorzat! Donchs eren les nou, y encara, ab tantes de diligencies fetes, no havíem vist ni'l moço

que devia servirnos de guia ni l'animal de càrrega pera'l sach y maletó.

Perquè no cal dir que haviem d'anar a peu, si volíem aprofitar el temps pera conèixer la terra y collir de la fauna, flora y gea de la Serra lo que'ns fes goig.

Després de moltes anades y vingudes varem poder lograr sortir d'Órgiva pera anar a Trevélez.

És Trevélez el poble més alt de la Serra Nevada (1) y segurament un dels més enlairats d'Europa. Ens calia anar a Trevélez pera poder pujar l'endemà al pich de Mulahacén. La distancia d'Órgiva a Trevélez no és pas gens curta (2), y encara nosaltres volíem allargarla bastant més pera escorcollar les vores del camí segons ho reclamés l'ocasió.

Eren les deu del matí. El sol de Juliol llua en el cel asserenat d'Andalusia, y nosaltres, ab la suor al front, caminavem pel fons pedregós del riu Xich, de corrent esquifida. Després començarem a trepitjar el terrer cristallí superior, del que no n'haviem de sortir en tota nostra estada a la Serra. Si bé m'eren prou coneguts altres pisos geològichs, no'm recordava d'haver vist aquest, per lo que, mentres contemplavem el poble mig enrunat de Bayacas, ne varem pendre algunes mostres pera'ls museus.

Pobre Bayacas! Ja ho diu el proverbi:

« A la vora del riu
no hi facis niu. »

Abans el poble, sèns dubte, havia estat edificat lluny de la cequia primitiva; però la corrent, ab ses desviacions y embestides de cada hivern, s'hi ha anat acostant y, tot escapsant el poble, arrossega les pobretes cases riu avall. L'iglesia ja està abandonada y els sants ne són fóra, y apar que una rierada qualsevol dia se n'emportarà tot lo demés.

Més enllà, y esgraonats sobre'ls turons de les *Alpujarras*, veyem com se destaca damunt del fons verdós dels oliverars, vinyes y hortes la blancor dels poblets més festius que's po-

(1) Segons alguns mapes, està a més de 1,600 metres sobre'l nivell del mar.

(2) No tots feyen la mateixa resposta al preguntarlos la distancia d'Órgiva a Trevélez. Qui deya que hi havia vuit lleygües, qui sis o cinch; aqueix, que hi arribariem a posta de sol; aquell, que a mitja tarda. A pas regular me sembla que s'hi han de posar sis o set hores.

den imaginar. Aquests són: Càñar, a l'esquerra del camí, dins de les comes; Carataunas, enfront, pel qual hem de passar; Soportújar, més amunt y també a l'esquerra.

La vegetació de la costanera és de plantes vulgars que per tot arreu se troben: *Inula* y *Pallenis*, *Rosmarinus* (romaní) y *Foeniculum* (fonoll), *Thymus* (farigola) y *Convolvulus* (corretjola), etc. Malaguanyat fóra'l treball que's posés en arre-bassarles y prepararles. Ni era més rica l'entomologia. No volatejaven sinó les més trivials papallones: les blanques *Pieris brassica* y *Pieris rapæ*, la groga *Colias Edusa*, la rogenca *Vanessa cardui* o l'*Epinephele Ida*, la blanquinegra *Melanargia Lachesis* y altres del mateix valor. Si passava alguna *Lycæna* (blavet) o algun petit microlepidòpter, la corredissa que costava'l caçar-lo era un altre desengany, puix se li trobaven les ales pelades de tant esbategar o bé les tenia en sos extrems a faisó d'un sarrell. Fins les *Podalirius*, tant estimades dels novells entomòlechs del país y també dels estrangers, tenien alguna ala o les dugues trencades. Si mirant per terra o per l'herba fresca d'algun rech cercava ortòpters, no n'ovirava cap d'estrany, sinó *Caloptenus* y *Sphingonotus*, *Edipoda*, *Stenobothrus* y *Acrotylus*. Els coleòpters, poch amichs de rebre les soleyades, ni per remey, a no ser alguna *Tentyria platyceps* ó *Scaurus*.

Res, que'l camí s'anava fent interessant. Més l'esperança'm somreya encara falaguera.

Al mig de Carataunas hi havia una font fresca y gemada, y allí refrescàrem els llavis ardents. Unes bones dónes, al veure a dos religiosos a peu seguits d'un moço a cavall que duya'l maletó y el sach de viatge, ens pregunten ab molta curiositat:

—Ay, ay! Y hont és la Missió?

Se creyen que anavem a fer missió a algun poble de l'entorn.

—Donchs, ara per ara, no anem a donar cap missió, sinó que'ens dirigim a Trevélez pera poder pujar demà, si a Déu plau, al cim de la Serra.

—A Trevélez? Puix lo que és avuy no hi arribaran pas. Si està molt lluny!

Quines bones noves! Y això que nosaltres volíem arribarhi abans dè pondres el sol! Amunt y fóra!

Y tot passant veyem a la dreta, devall del camí, els forns de guix y les guixeres de Carataunas y les exteses de *launa*, que és una argila blavenca que serveix pera cobrir les cases en lloch de teules.

Les roques del camí són roges, ab mineral de ferro. Verdaderament era cosa irresistible veure tant de sesquióxit y no pèndren gens ni mica. Ne varem fer saltar alguns bocins ab l'escarpre, y per cert del més pur.

Y a propòsit. Com el baillet que'ns feya de guia vegé que també allò'ns agradava, digué fot seguit que a Órgiva hi havia un jornalier que havia trobat un diamant.

—Què dius! Un diamant?

—Sí, senyor.

—Y com el trobà?

—Tot partint pedra, en va trobar una altra de petita y negra, y li diuen que és un diamant.

—Vols dir? Ca! No ho deu ser.

—Ja ho crech si ho és! Si fins n'hi donen vint mil duros!

—Tirapeixet! Y tu'l coneixes a n'aquest home?

—Sí, senyor: que és a Órgiva.

—Donchs l'hem de veure, que vull examinar la pedreta.

Y aleshores me vingué a la memoria que en la sessió del mes de Juny celebrada per la «Societat Espanyola d'Historia Natural» se parlà d'un diamant que, segons deyen, s'havia trobat en un poble d'Andalusia. No'm recordava del nom de la població, però'm semblava que era Órgiva (1).

Seguint nostre camí, passada la *Venta del aire*, un cop a la vista de Pampaneira, dinàrem a l'ombra d'un castanyer, propet d'un rieró que baixava dels cims.

Res més pintoresch que'ls contorns d'aqueix poble, tal com lo teniem davant. En la vessant de l'ample y enlairat turó que condueix al cim de la serra y sobre'l fons verdós dels alzinars, castanyedes y horts regats per moltes venes d'aigua que duen la fresca sava que'ls ha de nodrir, se veyen recolzats tres pobles a diferents altures, distants l'un de l'altre dos o tres kilòmetres. El pessebre de Nadal més ben enginyat y dispost no donaria idea del quadro tant joliu com original que allí hi contemplavem. Enfront y més aprop apareixia

(1) Després he sabut que era Carratraca, a la provincia de Còrdoba.

Pampaneira, ab totes les cases cobertes de l'argila que he dit, llevat de l'iglesia y sagristia. Al 'pregon corria'l riu Poqueira, que devallava saltironant de mil fonts y fontetes, y al peu mateix de Pampaneira, en la represa d'un molinet, espargia en forma de blanquíssim mantell sa fresca y cristallina aigua. Més amunt estava Bubió (1) ab son campanaret quadrat, quasibé l'únich que s'ovirava, y més alt encara Capileira (2), que talment semblava clavat al peu del Veleta (3), el segon gegant de la Serra.

Per fi, ja fèyem cap a la regió subalpina. Pels recones se veyen verdejar les més capritxoses falgueres, l'*Adiantum capillus-veneris* guarnint com sarrell els rechs y fontanelles ombrivoles; arrapat a les pedres dels marges el borrhós *Ceterach* y els retallats *Asplenium*, y el *Polystichum filix-mas* aixecantse airós de la terra humida. Les floretes dels *Sedum*, *Rumex* y *Polygala* donaven un aspecte nou a la vegetació fanerògama de la montanya. Tot ens deya que la decoració anava a canviar. Y passat el pont del Poqueira ja'ns trobavem als Alps d'Espanya!

Molt plena de fatiga fou la pujada de la costa que du al coll de Pampaneira (4), y pera descansar y aixugarnos un poch la suor en asseguérem a l'ombra d'una alzina, a l'extrem més alterós del bosch. Res d'estrany: eren prop de les tres de la tarda y els raigs del sol ens queyen de ple a ple. El termòmetre marcava 28 graus a l'ombra, y aixó que'ns trobavem a més de 1,000 metres sobre'l nivell del mar! La vista de les roques, totes cobertes d'un tapiç virolat de líquens, ens alegrava prometentnos la gran cullita que havíem de fer ans de gaire. Per aixó no'n volguí pendre ni tant sols un. Pobre de mí! Vaig fer com aquell que anà a Amèrica a fer fortuna, y en arribant al moll de Bonsaires vegé per terra un duro y sense abaixarse a recullir-lo li donà un cop de peu tot dient: «Bah! Qui'n fa cas! Dintre de poch, a grapats agafaré les dobles de

(1) Bubió's troba a 1,312 metres sobre'l nivell del mar (Diego Marín: *La Suiza andaluza*, p. 38).

(2) L'altura de Capileira és de 1,451 metres (ibid). És el poble més alt de la conca del Poqueira.

(3) L'alçada del Veleta és poch inferior a la del Mulhacén, 35 metres menys, segons el dit autor (p. 18), és a dir, 3,428 metres. Altres encara li donen més elevació, però sempre menor que la de Mulhacén, que és de 3,451 metres.

(4) Marín dona a Pampaneira 1,106 metres d'altura.

quatre»; y lo que va agafar va ser molta de gana. Lo mateix me va passar a mi, puix tot just passat el bosch y una vegada varem ser al coll de Pampaneira, la vegetació és la vulgaríssima de les planes y rostolls. Líquens... ni pensarhi, fóra d'uns bocins esmicolats en lloses escorredices.

RVND. P. LONGINOS NAVÁS, S. J.

(Seguirà)

La «Saxífraga Catalàunica»

Continuant la feina iniciada per nosaltres en els primers números del BUTLLETÍ, avuy nos proposem no estudiar, sinó fer solament un anunci de que estem estudiant la planta que serveix d'epígraf a la present nota. Es donchs això la primera part o el prólech de la monografia botànico-farmacològica de la Saxifragàcea en qüestió.

Anomenada pel poble *Corona de Rey, Llatimó, etc.*, és la *Saxifraga Catalàunica*, Boiss. et Rent., planta rara a Catalunya y propia d'ella, patrimoni fins ara exclusiu de la Terapèutica empírica y droga usada per curanderos y herbolaris, dotada, segons el vulgo, de propietats abortivas (emenagoga) y que pot-ser són altament congestivas dels òrgans abdominals. Y com que no hi ha cap fonament científich que ho probi, ni sabem pas que sobre d'ella s'hagi emprès cap estudi formal, ens hem proposat obtenir preparacions d'aquesta planta y començar un plan de experimentació biològica ab conills d'Indias, a fi de saber de cert lo que fins ara és incert d'aquesta planta.

En el nostre Herbari tenim dos exemplars sencers de la planta, ab tall, fullas, flors y arrels, procedents del Montgrony y recullits a l'istiu de 1901 per nostre confrare y amich mossèn Norbert Font y Sagué. Igualment hem recullit datos sobre la *Saxifraga*, de nostre amich Salvador Maluquer, qui l'ha vista a Toralla (Pallars) y a Sant Llorenç del Munt. Els exemplars que posseim se corresponen ab la següent característica que dóna en C. Costa en sa *Introducció* a la flora de Catalunya:

S. foliis rosularum dense caespitosis imis lineari-spathulatis canaliculatis margine crustaceis, crusta alba in squamis foveola